

Джосая Ройс

ФИЛОСОФИЯ НА ПРЕДАНОСТТА

ПРОВИНЦИАЛИЗЪМ

София, 2023

ТАЗИ КНИГА СЕ ПУБЛИКУВА

С ФИНАНСОВАТА ПОДКРЕПА НА *THE JOSIAH ROYCE SOCIETY* И
THE SOCIETY FOR THE ADVANCEMENT OF AMERICAN PHILOSOPHY

Преводът е направен по изданията:

- Royce, J. *The Philosophy of Loyalty*. New York: Macmillan Company, 1908
- Royce, J. *Race Questions, Provincialism, and other American Problems*. New York: Macmillan Company, 1908

© Издателство „Изток-Запад“, 2023

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Александър Феодоров, бележки, превод, уводна статия 2023

© Андре Де Тиен, предговор, 2023

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2023

ISBN 978-619-01-1230-3

== Джосая Ройс ==

ФИЛОСОФИЯ НА ПРЕДАНОСТТА

Превод от английски
Александър Феодоров

Съдържание

Предговор към българското издание на „Философия на предаността“ (Андре Де Тиен)	7
Рапсодът на общността (Александър Феодоров)	15
Предговор от автора	31
I. Природата на предаността и нуждата от нея	37
II. Индивидуализъм	63
III. Преданост на предаността	89
IV. Съвест	113
V. Някои американски проблеми по отношение на предаността	139
VI. Възпитание в преданост	165
VII. Преданост, истина и реалност	191
VIII. Преданост и религия	219
Притурка	
Провинциализъм	245

Предговор към българското издание на „Философия на предаността“

С публикуването на лекциите „Философия на предаността“ от Джосая Ройс в превод на Александър Феодоров се прави огромна услуга на изучаването на етиката и моралната философия в България. Това не е празно хвалебствие, а сигурен и обективен факт. Стигам до подобно заключение в резултат на десетилетия, прекарани в изучаване и преподаване на традицията на американския прагматизъм. Казвам това като неамерикански специалист върху философията на Чарлс С. Пърс. Целият ми интелектуален живот е посветен на него, като преди години се потопих във философията на Ройс, защото Пърс ме подтикна да го направя. Пърс изпитва огромно уважение към Ройс, тъй като съответните им трактовки на прагматизма усвояват възгледите на обективния идеализъм. Той също високо цени методологическата строгост и дълбочина в метафизичните трудове на Ройс, чиито изобилни прозрения одобрява с готовност. Ройс също се отнася с уважение към Пърс и ясно осъзнава колко му е задължен интелектуално. А вратата на Пърс в Ройс е толкова непокла- тима, че през 1901 г. изказва предположението, че трудовете му ще се четат с ентузиазъм не през ХХ, а през ХХІ век. Колко дал- новидно! Пърс поставя едно условие, за да стане реалност този възможен успех: Ройс да се посвети на задълбочени занимания в областта на логиката, за да не пропадне в капаните на метафи- зиката. И Ройс прави точно това. Логиката е от фундаментално значение при формирането на правдоподобна теория за реал-

ността, особено ако имаме предвид Пърсовото разбиране за „логика“: обхватна наука, която по причини достатъчно убедителни се основава на естетиката и етиката, разбирани като нормативни дисциплини.

Ройс е професионален философ с разностранни интереси, а талантът му в сложните диалектически разсъждения е ненадминат. Познава еднакво задълбочено както историята на философията, така и философията на историята. Добре образован в класическата и модерната немска традиция, Ройс също така е в крак със собственото си време и бързо развиващата се американска култура с нейните обществени експерименти. Въпреки това множеството противоречия, присъщи на институциите – било държавни, академични, индустриални или финансови и без значение дали в родината му, или по света – понякога го обръкват. Ройс с тревога наблюдава нарастващите противоречия в общественото и икономическото устройство, напрежението между науката и религията, както и повсеместното усъмняване в моралните норми, наследени от вековната традиция. В нашия XXI век преживяваме подобна криза, усилена от технологичния напредък в глобалната медийна комуникация и последвалата загуба не толкова на ценности, колкото на надеждни критерии за преценка на естетическите, етическите и логическите пластове на опита.

Ройс смята за свой професионален дълг да вникне в корените на това широко разпространено безпокойство. Методологическият му инстинкт му подсказва, че изследването му трябва да е фундаментално. Осемте лекции, които съставляват настоящата книга (публикувани преди повече от век, през 1908 г.), не са това изследване, тъй като адекватното и систематично изучаване на „природата, основите и истинността на моралния закон“ би трябвало да е по-обемно. Вместо това те са целенасочено – а и практично – отклонение от подобно теоретично занимание – опит да открием и да обясним онези ръководни принципи на поведението, способни да ни изведат от моралната парализа и да ни вдъхнат обоснована увереност в потока от действия. В това отношение лекциите на Ройс са майсторски по своята методо-

логия, обхват и приложимост към разнообразни житейски обстоятелства и институционални рамки без значение от историческия период.

Читателят бързо ще открие, че трудът на Ройс – един от най-оригиналните и новаторски трактати по етика, писани някога, – се основава на едно ключово, дори стратегическо терминологично решение: превръщането на „предаността“ в централно понятие, около което се ориентира цялата морална философия. Ройс е наясно, че подобно решение крие подводни камъни, но умело се справя с тях. Част от философския му диалектически метод е да издири всяко правдоподобно възражение, да го формулира в най-здравата му и привидно неопровержима форма, а след това да го подложи на задълбочено изследване под лупа, което неминуемо ще разкрие пукнатините в основите му. Нека читателите са предупредени: ако при срещата ви с Ройс ви хрумне някакво възражение, бъдете сигурни, че той го е обмислил по-добре, отколкото вие бихте могли, и го е разгледал подробно и справедливо. Философската почтеност на Ройс е неоспорима. Той предпочита да бъде критикуван вместо възхваляван, защото философията се развива единствено благодарение на енергични дебати и непрекъснато преразглеждане. Ройс посреща всяко основателно възражение с искрена благодарност.

За да разберем какво има предвид Ройс под преданост, най-добре е да се откажем от всичките си предварителни работни определения или мъгляви възприятия за значението на думата. Вероятно те са неподходящи, неустойчиви или неясни. Да вземем например някой деспот или бъдещ диктатор, гръмко изискващ „преданост“ от подчинените си. Със сигурност в подобен случай не става дума за Ройсовата преданост, а за примитивната и лишена от свобода сервилност на васала, за принудителна зависимост в условията на подчинение, за сляпо подчинение на произвола на водача. Подобно изискване от страна на деспота показва единствено собствената му липса на преданост. Автентичната преданост никога не е насочена към отделната личност, нито към група, действаща така, сякаш е отделна личност. В това се състои разликата между национализма и патриотизма

например. Верността на националиста към нацията е подчинение на държавата (разбирана като индивид), която се издига на фалшив пиедестал и се отделя от останалите държави само за да доминира над тях. Верността на патриота, от друга страна, не е към нацията, а към идеализиран универсум, общ проект, мисия, трансцендентна кауза и следователно е вярност на символна реалност, която никога не се осъществява напълно, но заради която нашата борба и усилия си заслужават, независимо от последващото историческо развитие. Отечеството, родината на патриота превръща въпросната *patria* в свещен образец, за който по-широката историческа общност е семейство, което също е и споделена кауза, заслужаваща да бъде запазена и достойна за жертва в името не на кого да е, а на всички: на всички не единствено в настоящето, а на всички както в миналото, така и в бъдещето. Истинската преданост създава и подхранва трайни връзки, а не покорство.

Що е връзка? Отношение, изпълнено с грижовна обич между живи същества и пропито с взаимни задължения, ангажименти и отговорности. Връзките не са ограничаващи. Те ни отварят възможности, без да ни обезсилват. Те проследяват и очертават гравитационното поле, ръководещо разнопосочните пътища на индивидуалните действия и колективните начинания. Когато Ройс ни призовава да сме предани, той смята, че оформяме всекидневното си поведение в поредица от дейности, всяка от които се стреми, колкото е възможно по-последователно, да осъществи или въплъти някакъв безграничен идеал на дело. Че идеалът е безграничен значи, че не може да бъде сведен практически до крайна реализация. Всички действия са крайни, но целите, които привеждат в движение онези от тях с истински значими последици, би трябвало да съответстват на вдъхновяващия и направляващия ги безграничен идеал. Онова, което свързва индивидите в единство е споделеното преследване на трансцендентен идеал. Преследването на идеала се осъществява в континуум от действия. Действието може да ни се струва като отделено, ако го наблюдаваме абстрактно, ала ако го разглеждаме в потока на опита, то се разкрива като неразделна част от прогресивна

верига, като пряко възплъщение на телеологичния идеал, който единствен осмисля хода на действията. Предаността е нагласата, която възприемаме, когато, след като сме усвоили един трансцендентен идеал и сме се посветили на него, се стремим да го приложим на практика и да го възпроизведем по същия начин, както когато подчиняваме или съобразяваме поведението си с някой закон. Законите придават форма на поведението и налагат дисциплина обикновено в името на по-висша цел, която отива отвъд егоцентричните интереси. Но не всички закони са трансцендентни идеали, не всички са проява на това, което Ройс нарича Вечно: тоест на „съзнателното и свръхчовешкото единство на живота“, на включването на „всички мимолетни събития и стремежи в конспекта на единно съзнание“.

Правилата на етикета, систематизиращи учтивото поведение в обществото, не могат да се квалифицират като трансцендентни идеали. Те не възплащават универсалност, не вдъхновяват, не изразяват всеобхватни цели достатъчно силни, за да се превърнат в основополагащи житейски закони. Същото важи и за повечето закони, приемани от познатите ни държавни органи. Те определят единствено границите на допустимото при определени обстоятелства. За да постигнем някаква форма на обществен ред, сме насърчавани да „спазваме правилата“, независимо дали са разумни, или не. Има обаче моменти, в които се налага да ги нарушим, особено когато сляпото подчинение би ни принудило да предадем далеч по-висшата кауза, определяща житейските ни стремежи. Това е ключът към най-възвишения принцип на Ройс за „преданост на предаността“ – това е критерият, който ни позволява да преценим дали даден начин на поведение е наистина етичен, независимо от произволната преценка на отделния човек.

Какво гарантира, че един трансцендентен идеал не би се превърнал в източник на ужасяващи злини във всекидневното си осъществяване на дело? Нима оставаме слепи за многобройните ужаси, причинявани от диктатори-империалисти на милиони хора, а и на много други живи същества (животни или растения – статистиката почти напълно пренебрегва страданията,

които им причиняваме с нашите войни), именно в името на „висша кауза“, на някакъв идеал, отиваш откъд личността? Несъмнено сме свидетели на такива примери. И все пак Ройс ни предлага метод за проверка, позволяващ ни да разграничаваме злонамерените от добронамерените цели. Предаността на предаността изисква преследването на висша цел да не допуска да вредим на усилията на другия да бъде предан на предаността. Така че е невъзможно да оправдаем убийствата и безразборното осакатяване на животи в името на някакъв автентичен и възвишен принцип, тъй като подобно унищожение води до невъзможност жертвите да изпълнят висшите си житейски мисии. Според етическата дефиниция империалистът и деспотът предават предаността, като позоваването на висша цел няма как да оправдае делата им, тъй като при самото формулиране на идеалите им се проявява пагубната им ограниченост. Същото е вярно и за всеки таен план или начинание, чиито краткосрочни цели не вземат предвид множеството възможни дългосрочни практически последици, които е вероятно да произтекат от него. Ройс разсъждава в духа на Пърсовия прагматизъм и следователно е „прагматицист“. Неговата философия на предаността също е прагматицистка и поради това се отклонява от другия клон на традицията – този на Уилям Джеймс. Ройс, подобно на Пърс, е обективен идеалист, както и „схоластичен реалист“. А това предполага вяра в реалността на самите идеали, достойни да им се посветим.

Ройсовата представа за природата и значението на предаността става неустоима веднага щом проумеем, че всеки живот е свързан с мисия, която се нуждае от изпълнение на дело. Немалка част от младостта ни преминава в опит да разберем или отгатнем каква трябва да е личната ни мисия. Какво е призван да прави всеки от нас? На какъв вид добро сме наистина способни? Нуждаем се от множество опити и грешки, от постоянни експерименти, за да си отговорим на тези въпроси. А това изисква от нас да обръщаме внимание на всякакви знаци, както и способността да ги тълкуваме оптимално. В трудовете си Ройс ясно заявява, че тълкуването и общуването са най-важните ус-

ловия за нашите търсения и изследвания. Това е вярно във всички аспекти, включително когато определяме за себе си какви да са висшите ни цели или какво да е призиванието ни. Защото трансцендентните идеали могат да се изразят единствено общо. Преходът от общото към частното изисква прецизно изследване и поради това – неуморно тълкуване. Единственият начин да преминем от общото към частното е като въплътим общото в конкретни примери, тоест в действия, ръководени от намерението да изпълним повелите на духа, в който живеем. Тълкуването не може да се извършва самостоятелно, защото логически и метафизически този процес се нуждае от общност от изследователи. Интерпретацията е съпроводена от множество грешки и неправилни заключения, но те трябва да бъдат преживени, а техните провали да бъдат изпитани, преди да се научим как да ги коригираме. Именно това е „ученето“ – объркан процес, но все пак процес непрекъснат и устойчив, задвижван от искрено отдаване на висшата кауза. Признаването на грешките е част от упражняването на преданост. Смирението, свързано с нашата ограниченост и погрешимост, също е белег на преданост. То признава собствените ни лимити пред лицето на безграничното, а също и чувството на срам, защото безсрамието е белег единствено за предателство. Всъщност да е безсрамен човек значи да се е отказал да следва личната си мисия, като вместо това се е отдал на индивидуалните си краткосрочни и твърде тесни интереси. Предаността на предаността идва със съвест, а съвестта – с моралното чувство, че сме отговорни не просто пред някого конкретно, но и пред самата кауза, на която се стремим да служим. Понякога се питаме дали наистина сме готови за задачата. Но във всеки случай тя е наша отговорност. Съдбата ни е да се справим с нея, без да си правим сметки. Ройс има какво да ни разкаже за „изгубените каузи“, обречени да се възродят от пепелта.

Философията на предаността на Ройс е ценен дар в нашия човешки, твърде човешки свят. Богати и разнообразни научни изследвания са вдъхновени от нея. Тук ще си позволя да препоръчам на читателя труда на покойния Франк Опенхайм *Royce's*

*Mature Ethics*¹, както и на книгата на Джаклин Кигли *Genuine Individuals and Genuine Communities: A Roycean Public Philosophy*². Искрено пожелавам преводът на Александър Феодоров да стане задължително четиво в курсовете по етика в цяла България.

Андре Де Тиен

¹ Вж. Oppenheim, Fr. *Royce's Mature Ethics*. Notre Dame: Notre Dame UP, 1993. (Всички бележки под линия са на преводача.)

² Вж. Kegley, J. *Genuine Individuals and Genuine Communities: A Roycean Public Philosophy*. Nashville and London: Vanderbilt UP, 1997.